

**Микола Руденко:
реалізація світоглядних ідей у дитячій літературі**

У статті розглядається застосування світоглядних переконань Миколи Руденка у його художній спадщині. Ідеться про його футурологічний роман "Ковчег Всесвіту", адресований дитячій аудиторії.

Ключові слова: цільний світогляд, Світова Монада, футурологічний роман, час, простір, Всесвіт.

В статье рассматривается использование мировоззренческих взглядов Николая Руденко в его творчестве. Речь идет о его футурологическом романе "Ковчег Вселенной", адресованном детской аудитории.

Ключевые слова: цельное мировоззрение, Мировая Монада, футурологический роман, время, пространство, Вселенная.

In the article application of world view persuasions of Mykola Rudenko is examined in his artistic inheritance. Speech goes about his futurology novel "Ark of Universe", addressed child's audience.

Key words: whole world view, World Monad, futurology novel, time, space, Universe.

У 1990 р. в Джерсі-Сіті був написаний футурологічний роман для середнього та старшого шкільного віку "Ковчег Всесвіту". Його автор – Микола Руденко – дисидент, засновник Української Гельсінської групи, далеко не дитячий письменник "прийшов" до дитячої аудиторії на 70-му році життя. Чому? З якою метою він це зробив?

Загалом, постать Миколи Руденка багатогранна – відомий поет, письменник, філософ, публіцист. Умовне розмежування особистості на ці окремі іпостасі у варіанті М. Руденка особливо болісне і штучне, оскільки йому, як і багатьом великим, притаманне синтетичне мислення високого регістру і широкого резонансу. Оприятлення у слові – публіцистичному, науковому, художньому – це неодмінна форма і сенс його існування. Відтак пропонуємо і згаданий роман розглянути у контексті біографії та світоглядних поглядів митця, тим паче, що, окрім передмови Миколи Жулинського до видання 1995 р., годі шукати інших варіантів інтерпретації твору.

Відтворюючи біографію митця, послуговуємося інформацією, поданою Іриною Рапп та Василем Овсієнком для "Міжнародного словни-

ка дисидентів", публікацією Івана Власенка, а також спогадами про М. Руденка Миколи Жулинського та короткими довідками із періодики.

Народився Микола Данилович Руденко 19 грудня 1920 р. в селі Юр'івці на Луганщині в сім'ї шахтаря. Рано залишився без батька, який загинув у шахті Сутоган від вибуху метану 1927 р. Сім'я, в якій було троє дітей, вирішила господарювати на землі і вже через рік розжилася на коня, корову, пару волів. Усі тяжко працювали, але через рік усе довелося здати в колгосп, куди пішла працювати й мати Руденка. Назавжди запам'ятався голод 1933 р. З восьми років через травму Микола Руденко перестав бачити на ліве око (в обличчя йому влучив камінь і перебив зоровий нерв, залишивши лише 0,03 % зору).

Навчався в сільській школі, яку закінчив з атестатом відмінника. Прагнучи дати хлопцеві "путівку" в життя, шахтарі шахти Сутоган, де працював і загинув батько, на робітничих партійних зборах прийняли здібного сина загиблого товариша кандидатом у члени КП(б)У.

Ще з дитинства почав складати вірші, публікуючи їх у пресі. Будучи учнем восьмого класу, М. Руденко став переможцем конкурсу на кращий літературний твір серед школярів-старшокласників та учнів технікумів, здобувши право вступу до вищого навчального закладу без екзаменів і щомісячну стипендію аж до закінчення вишу. Відтак у 1939 р. він вступив на філологічний факультет Київського університету, але провчився всього два місяці, оскільки був призваний до війська (приховав, що не бачить на ліве око). 4 жовтня 1941 р. в перших же боях під Ленінградом був тяжко поранений розривною кулею, яка роздробила кістки таза і хребта. Лікувався рік. Лікарі не сподівалися, що Руденко буде ходити. Ходити він зміг, і навіть був призначений політруком прифронтового госпіталю. Демобілізувався у 1946 р. Нагороджений орденами Червоної зірки, Вітчизняної війни I ступеня, шістьма медалями. Після виходу в 1947 р. збірки віршів "З походу" прийнятий до Спілки письменників України (СПУ). Працював відповідальним секретарем видавництва "Радянський письменник", був редактором журналу "Дніпро", секретарем парткому СПУ, членом Київського міськкому КПУ.

Уперше виступив проти існуючих порядків у 1949 р., коли під виглядом критики "космополітів" громили та нищили єврейських письменників. Щоб їх судити, від Руденка як секретаря парткому СПУ вимагали негативних характеристик, а він, чоловік м'який і доброзичливий, твердо відмовлявся давати їх, що, однак, на долі приречених не позначилося. Але Руденко з 1950 р. вже не обіймав ніяких посад, добровільно позбувшись таким чином усіх привілеїв радянського істеблішменту. "Довго я залишався дуже партійним, – сказав пізніше

Руденко в одному з інтерв'ю. – Довго я залишався з глибокою вірою у велику справу комуністичної партії, був вірним сталінцем, багато написав присвячених вождю віршів, була навіть поема про Сталіна".

Страшним потрясінням стало для нього розвінчання на XX з'їзді КПРС "культу особи Сталіна". Прийшла думка, що справа не в самому Сталіні, якщо "параноїк і садист" міг стільки років очолювати партію і державу. Значить, учення, яке лягло в основу держави, в чомусь не-правильне. Студіювання "Капіталу" переконало Руденка в тому, що вчення К. Маркса помилкове в самій своїй основі – у розумінні теорії додаткової вартості. Вона створюється не надексплуатацією робітника, а сонячною енергією (фотосинтезом), поєднаною з працею селянина і його худоби на землі. Своє бачення цієї проблеми Руденко виклав у філософських працях "Економічні монолози", яка з'явилася в самвидаві в 1975 р., і "Енергія прогресу", у романі "Формула Сонця".

У 1974 р. за критику марксизму М. Руденко був виключений з КПРС, 1975 р. – з СПУ. Мусив продати машину, дачу, влаштувався нічним сторожем.

На початку 70-х рр. Руденко включився в роботу на захист прав людини, в тому числі національних. Мав тісні стосунки з московськими дисидентами, був членом радянського відділення "Міжнародної амністії". 18 квітня 1975 р. – заарештований за правозахисну діяльність, але ще під час слідства у зв'язку з 30-літтям перемоги амністований як учасник Другої світової війни.

Коли М. Руденко домагався відновлення пенсії як інвалід, його в лютому–березні 1976 р. шахрайським чином примусово піддали психіатричній експертизі. Тільки завдяки порядності лікарів його не "сховали" в психіатричну лікарню.

Після консультацій з П. Григоренком, О. Мешко, О. Бердником, Л. Лук'яненком, І. Кандибою, О. Тихим, М. Матусевичем, М. Мариновичем, Н. Строкатою 9 листопада 1976 р. на квартирі А. Д. Сахарова в Москві М. Руденко провів прес-конференцію для іноземних журналістів, де оголосив про створення Української Гельсінкської Групи (УГГ). Того ж вечора квартира Руденка на другому поверсі в Пущі-Водиці під Києвом була закидана цеглою. О. Мешко, яка ночувала в квартирі разом з дружиною Миколи Руденка Раїсою Руденко, була поранена в плече. Так КДБ "відсалютував" на честь створення УГГ. Невдовзі були опубліковані її Декларація і Меморандум № 1, у розділі "Типові порушення прав людини" містились правдиві дані про голод 1933 р., про репресії 30-х рр., знищення УПА, репресії проти шістдесятників, список політичних таборів і українських політв'язнів.

23–24 грудня 1976 р. у Руденка був проведений обшук, під час якого підкинули 39 доларів США. 5 лютого 1977 р. М. Руденко був

заарештований у Києві й етапований літаком у СІЗО м. Донецька, де було порушено справу проти нього і Олекси Тихого (дозвіл на арешт лідерів Московської, Української і Литовської Гельсінкських груп Ю. Орлова, М. Руденка і Т. Венцлову надало Політбюро ЦК КПРС на клопотання Генерального прокурора СРСР Р. Руденка та Голови КДБ Ю. Андропова).

Суд відбувся 23 червня – 1 липня 1977 р. в "ленінській кімнаті" контори "Змішторгу" в м. Дружківка Донецької області, на що "були процесуальні підстави" – О. Тихий народився і жив поблизу. З контори зняли вивіску. Допитаних свідків у залі не залишали. Одним зі свідків звинувачення у справі виступав професор Ілля Стебун, якого М. Руденко колись захищав від звинувачень у "космополітизмі".

Микола Руденко був засуджений на 7 років таборів суворого режиму і 5 років заслання за статтю 62 частина 1 КК УРСР. Публіцистичні статті, художні твори, усні висловлювання М. Руденка кваліфіковані як наклепницькі. Суд обмежився тільки констатацією цього. Наприклад, з приводу "Енергії прогресу" у вирочі сказано, що праця "... має ворожий характер, у ній наведені вигадки, які паплюжать радянський державний і суспільний лад". У ній Руденко "... робить спробу згнати революційні завоювання радянського народу і його авангарду – комуністів". "У своїх художніх творах Руденко, виходячи з ворожих націоналістичних позицій, вустами виведених ним персонажів зводить наклепницькі вигадки на радянський державний і суспільний лад". Немає у вирочі й доказів, що Руденко ставив за мету підірвати радянський лад.

Спеціальним розпорядженням Головліту УРСР у 1978 р. були вилучені з обігу (бібліотек і торгівлі) всі твори Миколи Руденка – усього 17 назв.

Микола Руденко відбував покарання в таборі ЖХ-385/19 (сел. Лесной) і ЖХ-385/3 (сел. Барашево, Мордовія). Спочатку як інваліда війни 2-ї групи Руденка не залучали до тяжкої фізичної праці. Але після того, як він на побаченні передав на волю через дружину Раїсу свої вірші, його у вересні 1981 р. етапували в ВС-389/36, що знаходиться в селі Кучино Чусовського району Пермської області.

5 травня 1978 р. Раїса Руденко провела демонстрацію біля бібліотеки імені Леніна в Москві, тримаючи в руках гасло: "Звільніть мого чоловіка, інваліда війни М. Руденка!" За активну діяльність в УГТ і захист чоловіка 15 серпня 1981 р. вона була заарештована і засуджена за статтю 62 частина 1 КК УРСР на 5 років таборів суворого режиму. Утримували її в жіночій зоні ЖХ-385/3 в селі Барашево в Мордовії.

За участь у страйках в'язнів, зривання нашивок з прізвищем, відмову від роботи М. Руденка часто кидали в ШІЗО і ПКТ. Начальник

табору сказав: "Ви втратили право називатися інвалідом війни другої групи". Змінивши групу інвалідності на третю, адміністрація послала Руденка на тяжку роботу.

5 березня 1984 р. М. Руденко був відправлений етапом на заслання в с. Майма Горно-Алтайської АО, куди через три роки, після відбуття терміну, привезли дружину Раїсу. Звільнені із заслання в грудні 1987 р., але виявилось, що повертатися нікуди: київську квартиру після арешту дружини влада конфіскувала. Наприкінці 1987 р. М. Руденко з дружиною виїздить до Німеччини, потім до США. Працює на радіостанціях "Свобода" і "Голос Америки", очолює Зарубіжне представництво Української Гельсінкської Спілки. 1988 р. позбавлений радянського громадянства. Цього ж року Філадельфійський освітньо-науковий центр визнав Миколу Руденка "Українцем року" – за непохитну стійкість в обороні національних прав українського народу і його культури. У 1990 р. обраний Дійсним членом Української вільної академії наук (США). Лауреат літературної премії Українського фонду культури ім. В. Винниченка (1990 р.).

У вересні 1990 р. М. Руденко повернувся до Києва. Відновлений у громадянстві, реабілітований.

1991 р. втратив зір на праве око, але через півроку йому відкрилося ліве, яке не бачило 63 роки.

У 1993 р. за роман "Орлова балка" М. Руденкові присуджена Державна премія імені Т. Шевченка в галузі літератури. 1996 р. за великий внесок у розвиток української літератури і за правозахисну діяльність Микола Данилович нагороджений орденом "За заслуги" III ступеня.

Микола Руденко був членом Етичної комісії Української республіканської партії. З 1997 р. – член Республіканської християнської партії.

У 1998 р. вийшли головні праці життя – книги: "Найбільше диво – життя. Спогади" та "Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії". У цьому ж році М. Д. Руденку була призначена державна щомісячна стипендія, а в 2000 р. присвоєно звання Героя України. У 2001 р. виходить друком ще одна важлива філософська праця "Гнозис і сучасність (Архітектура Всесвіту)". Як зазначає М. Жулинський, задовго до 2001 р. "... написана була книга "Гнозис" як логічне продовження праці "Енергія прогресу" ще в 1976 році, проте КДБ її конфіскував, як і всю його наукову і літературну творчість. Ця праця пролежала в архівах спецслужб двадцять років" [1].

Помер Микола Данилович Руденко 30 квітня 2004 р. на 84-му році життя. Похований на Байковому кладовищі.

Як письменник Микола Руденко – автор багатьох збірок поезії, романів і повістей, зокрема, "Вітер в обличчя" (1955), "Остання шабля"

(1959), "Орлова балка" (1970-ті); фантастичних романів "Чарівний бумеранг" (1966), "Слідами космічної катастрофи" (1962), поеми "Хрест" (1976, про голод 1933 р.).

Як публіцист і філософ – автор науково-економічних праць "Енергія прогресу", діалогії "Прощай, Марксе" та "Здрастуй, Кене!", "Гнозис і сучасність".

Згадані основні праці М. Руденка насправді постали в результаті його світоглядної кризи: "XX з'їзд компартії, викривши злочини Сталіна, породив у моїй душі таку кризу, яка поставила мене перед духовною прірвою. /.../ Я шукав відповіді не лише на політичні запитання: мені треба було знати, яким він є насправді – той світ, у якому живе земне людство, і за рахунок яких джерел воно існує. Взявся вивчати "Капітал" Карла Маркса – і мені почали відкриватися протиріччя в самому марксизмі. І тоді вже впало все разом – від моєї партійності, котра була єдиною релігією, до самого суспільного устрою" [5, с. 83]. М. Руденко спростовує вчення Адама Сміта і Карла Маркса, які вбачали субстанцію вартості в людській праці. Але ця теза виглядає як загрозна "економічна неграмотність", оскільки праця як така сама вимагає відповіді на запитання: де шукати субстанцію праці? На думку Руденка, джерело додаткової вартості "... слід бачити там, де народжується нова матерія, а разом із новою матерією – нова енергія. Це відбувається лише в процесі фотосинтезу – тобто на пшеничній ниві" [5, с. 75]. "У сучасному світі своєрідним еталоном вартості став американський долар. Деякі західні економісти заклопотані таким становищем: гроші не можуть бути еталоном, потрібен якийсь універсальний товар. Інакше кажучи, потрібен товар товарів. ... не можна про це домовитися на основі політекономії. Тут однозначно потрібна фізична економія, з якої випливає: товаром усіх товарів є пшениця – саме з неї та інших культурних злаків на земній кулі з'явилася вартість взагалі і навіть абсолютна додаткова вартість. Отож еталоном вартості найдоцільніше зробити тонну або центнер пшениці. Якби це справді сталося, сотні мільйонів землян були б врятовані від голодної смерті" [5, с. 78].

Варто обов'язково згадати про ще одну переломну дату для М. Руденка – 12–15 серпня 1963 р. – саме тоді відбулася незвична подія, яку сам Микола Данилович порівнював із загадковими обставинами відкриття Д. Менделєєвим Періодичної системи елементів; із зізнаннями Блеза Паскаля про його зустрічі із Розумним Вогнем; навіть із пророчим сном Діви Марії, в якому сповіщалося про її материнство. Пізніше він згадував: "... на мене впала якась дивна блискавиця, в полоні котрої опинилася першу моя голова, а потім увесь організм.

Часом я відчував на черепі вогонь, який не обпікав, а променеве розмовляв зі мною. Він наповнював моє єство незбагненною силою. Часом відчуття сили було таке велике, що я розростався у своїх відчуттях до космічних масштабів. І солодко було на душі, неймовірно солодко... /.../ Три серпневі доби 1963 року перетворили мене на космічну книгу, котра мусить сама себе прочитати й перелитися на папір. На це я витратив рівно сорок років" [5, с. 83].

Основний вектор думки філософа – тісне прив'язування економічної моделі суспільства до вчення про Світобудову та принципів її існування. Мета – "... тому що земна людина повинна мати цільний світогляд, а він, світогляд, складається не лише з соціального, а й з космічного. Якщо ж ці фактори існують нарізно, то це ще не світогляд" [5, с. 84]. Як образно висловився Володимир Шевчук – доктор економічних наук, керівник Наукового товариства ім. С. Подолинського – М. Руденко залишив нам свій "економічний заповіт", де "принципово поновому бачить програму людської життєдіяльності. Це Світовий Розум, який програмує для людства шляхи розвитку на століття й тисячоліття; земне людство, покликане бачити напрямки цього розвитку; благословенний народ, який уміє своєчасно налаштовуватися на таку глобальну програму, визначаючи своє місце в світовому русі; пророки, здатні бачити розвиток людства не на століття, а набагато далі" [5, с. 87].

Під поняттям Світовий Розум тут варто розуміти категоріальний термін М. Руденка Світова Монада: "... що це воно таке – монада взагалі і Світова Монада зокрема? Чи не маємо тут якое новітнє поганство? Стисло пояснюю: монада, за вченням Піфагора, Джордано Бруно й Готфріда Лейбніца, є структурною одиницею світового буття. Найдрібнішу монаду зустрічаємо в електроні, найбільшу належить бачити в центрі Світобудови – її можна ототожнювати із Сонцем Всесвіту" [5, с. 82]. "Тут є своя історія. На початку ХХ століття, коли Ейнштейн зайнявся космологією, вважалося, що наша Галактика ізотропна – тобто не володіє центром. Ейнштейн не без певної логіки міркував так: якщо ізотропна Галактика, мусить бути ізотропною також Метагалактика. Згодом у Галактиці відшукали центр, а про Метагалактику забули. Так вона, бідна, майже сто років чекає, доки її причепурять та приведуть до якогось ладу" [5, с. 84]. Вже як науковець М. Руденко "причепурих" Метагалактику і подав точні розрахунки розташування у Всесвіті його центру (Світової Монади), а свою працю "Гнозис і сучасність" завершує рівнянням, яке розкриває гравітаційну природу світності Сонця. Ці розрахунки отримали значний резонанс серед науковців. Як коментує сам автор: "Представники офіційної фізики невдоволені цим розділом, але мого рівняння не спростували" [5, с. 85].

Проте у М. Руденка Світова Монада – це насамперед Духовна Субстанція, сутність якої найкраще розкривається в аналогії з уявленням про Бога: "Матерію слід розуміти лише як Субстанцію – інакше не може бути й мови про дослідження свідомості. Субстанція є Суб'єкт (маємо право читати: Бог) – ото ж зрозуміло, звідки походить наша свідомість: вона належить Богові" [5, с. 81].

Відтак М. Руденкові вдалося досягти цілісності своїх поглядів, долаючи тим самим офіційну опозиційність понять "свідомість" і "Бог", "розум" і "передчуття", "наука" і "пророцтво", "природа" і "прогрес" тощо. Його теорія спроможна пояснити ті різномірні феномени, які мають місце в реальному житті, і саме цим вона вельми приваблива, навіть необхідна для сучасників.

Художня реалізація основних постулатів вчення і світогляду М. Руденка на фоні болючих вихідних проблем здійснена для різних категорій читачів. Роман "Ковчег Всесвіту" – це "причастя" дитячої аудиторії порцією "серйозного" знання, спроба сформувати у дітей так званий "цільний" світогляд (тобто такий, що складається не лише з соціального, а й з космічного), щоб у майбутньому застерегти людину-націю-планету від масштабних катастроф. Окрім того, не з чужого досвіду письменник був обізнаний із жорстокою природою тоталітаризму, що відчутно актуалізовано на рівні проблематики цього роману. По суті, тоталітарна система у творі постає як ще одна грань апокаліптичного наближення, і протистояння їй також потребує неабияких зусиль і знання.

Сюжет роману. Земна цивілізація почала занепадати. Населення Землі бездумно вичерпувало природні багатства. Планету охопили голод, духовна деградація, міграції народів. На початку третього тисячоліття нашої ери до сусідньої планетної системи з орбіти Землі стартує Космічна Академія Наук. За корабель їй служить астероїд, у надрах якого створено атмосферу, близьку до земної. Це і є Ковчег Всесвіту, що несе генофонд нашої планети у Космос.

Сама пропозиція про створення такого наукового комплексу належала Сибірській академії наук, а реалізував цей проект академік Степан Макаров, який запропонував перетворити на зореліт астероїд, завширшки п'ятнадцять кілометрів і завдовжки вісімнадцять. Таким чином, була створена автономна екосистема, яка вирушила у міжпланетну подорож і вже п'ятсот років як знаходиться в дорозі. Її творець і президент – Степан Макаров – є прихильником елітарного погляду на суспільство. Він поводить як повновладний розпорядник на цій невеличкій планеті, розподіляючи ліжка безсмертя, що дають вічне життя. Їх отримують покірні академіки, улюблені жінки, а інших жителів

лабораторії перетворено на звичайних рабів. Макаров періодично "сортує" їх, знищуючи певну частину задля чисельної рівноваги мешканців. Перед читачем фактично відкривається модель тоталітарної системи, принципи функціонування якої перенесені з Землі на цю космічну лабораторію. У боротьбу із тоталітаризмом вступає молодий талановитий юнак Прокіп.

Жанр і назва твору. Роман Миколи Руденка "Ковчег Всесвіту" виконує важливу прогностичну функцію, попереджаючи про можливість занепаду земної цивілізації, але водночас і вказує шляхи уникнення апокаліптичного фіналу. Все це відображено у поетиці твору. Так, автор визначає жанр твору як футурологічний роман. Цей момент гарно прокоментував Олесь Бердник: "Динамічна спіраль цивілізації стислася, звузилася, закрутилася зі сказеною швидкістю, і виникла небезпека так званого "футурологічного шоку", тобто катастрофічного, руйнівного зіткнення з майбутнім.

Це не марні побоювання. /.../ Проте раніше чи пізніше настає мить, коли мисляча істота Землі має проломити планетарну шкарлупу, щоб вийти у зоряну сферу і народитися "громадянином Всесвіту". Повитухою у таких відповідальних пологах і покликана бути фантастика. Підготувати свідомість юних поколінь до зіткнення з таємничим океаном буття, промоделювати можливі варіанти подій..." [1, с. 680].

Микола Жулинський уточнює жанр твору як "роман-застереження" [3].

Центральними категоріями тут є, з одного боку, невпинне наближення трагедії, а з іншого – можливість порятунку. Саме це і відображено у назві роману – "Ковчег Всесвіту" – де зміна одного слова вибудовує інший асоціативний ряд (якщо порівняти із романом В. Владка "Аргонавти Всесвіту").

Відомо, що лексема "ковчег" відсилає читача до біблійного контексту, до історії про Ноєв ковчег як осередок спасіння і Божий Суд. Сучасний ковчег Миколи Руденка також покликаний виконати рятівну функцію.

Такий глобальний фокус розгортання подій у творі передбачає надзвичайно цікаву проєкцію часопросторових характеристик роману.

Категорія часу. Час у романі не збігається із нашими традиційними уявленнями та емпіричним досвідом. Він фантастичний: "Пан Мірек з вигляду мав близько 40 років, хоч прожив повних 300" або "... галактична дорога відбере ще близько п'ятисот років" (і це тоді, коли вона вже триває рівно стільки ж!).

У тексті роману майстерно обігрується ідея безсмертя: всім академікам, що вирушили в подорож на астероїді, видано 36 спецліжок: "Ліжка – апарати, які створювали біологічно активне поле. Це

допомагало клітинам організму протягом ночі повертати все, що вони встигали втратити протягом дня. До слова "все" належав також біологічний час. Міриади мікрогодинників, що належали клітинам невідомі променеві пальці заводили знову і знову. Так було перервано процес старіння – отже мусила загинути й сама смерть". Парадоксальним є наступне спостереження: ті, хто не мав ліжок, вважали за щастя отримати його, а ті, хто ними користувався, – часто вважали це за муку, бо душа втомилася жити...

Простір у романі теж фантастичний. Він представлений кількома "моделями світу": Всесвіт, Земля, ковчег.

Всесвіт (або Метагалактика, Космос). Це всеобіймаючий простір, що включає інші локальні простори. На цьому рівні заявлені такі суб'єкти дії та феномени, як Галактична Варта, Космічне Право, Галактична Монада.

Власне, центральною є Галактична Монада. Інші синоніми – Галактична Мати, Тоталіт, Всеосяжний Суб'єкт (тобто не так важлива назва, чоловіче чи жіноче це начало, це все воедино і водночас). Важливе інше – для тих одиноких щасливців, кому відкривається Галактична Монада, відкривається й особливе бачення світу, – в їхніх умах починає проростати "зернятко Світової Мудрості" (цей образ, зокрема, яскраво свідчить про шляхи адаптації тексту до дитячої аудиторії, оскільки у своїх публіцистичних працях застосовує поняття Галактичний Мозок чи Світовий Розум). Певну "популяризацію" терміну надає аналогія із Божественним началом, подана у романі: "Людину можна вважати часткою Галактичної Монади. Або, як звикли казати теологи, часткою Бога".

Земля – це ще один просторовий зріз, який є частиною Всесвіту: "Це було там, на далекій Землі – такій далекій, що навіть зорю, довкола якої вона кружляє, не відразу відшукаєш серед інших зірок". Земля перебуває у небезпеці: "На жаль, людство не зуміло створити такої цивілізації, яка б здобула безсмертя. Наприкінці XXI століття життєві можливості земної кулі так звузилися, що земляни вимирали десятками й сотнями мільйонів. Почалося це з Китаю, населення якого зросло до двох мільярдів. І одночасно рівень земного океану почав катастрофічно підвищуватись..."

Земля, у свою чергу, включає інші локальні простори – географічно-національні світи – країни. Кілька з них – на передньому плані. Так, у розмову про катастрофу вплітається образ Росії: "Російська імперія також давно розпалася, лишивши по собі населення, що вироджувалося через алкоголізм, бездуховність, непереборну нехіть до праці. Ця нехіть, вихована в таборах, через які, мов через конвеєр,

проходила більшість російської людності. Злочинність породжувала концтабори, а концтабори, в свою чергу, породжували злочинність". І ще: "Фактичними господарями Сибіру стали японці й китайці. Вони завоювали Сибір без війни – приходили, починали працювати й потроху підготовували ледачих господарів. Господарям це дуже подобалось – вони могли безборонно жити за прислів'ям: родився малим, виріс п'яним, а перед смертю згадав, що й світу не бачив".

Натомість інакше змодельовано український світ. Україна, за М. Руденком, "благословенний край". І це не пафосний "пустий" патріотизм автора, це його, так би мовити, економічний науковий проект. Так, у праці "Глобалізація і Україна" читаємо: "Щоправда, на земній кулі Сонце в процесі фотосинтезу виробляє сотні мільярдів тонн органічної (сонячної) речовини. Але для нашого вжитку найпридатніша та органічна речовина, яка продукується в землеробстві. У Сміта і Маркса пшениця також народжується з людської праці – і саме тут захована найголовніша їхня помилка: людська праця в процесі землеробства надає лише 1/5 продуктивних сил, а решта належить Природі – передовсім Сонцю. Та навіть згадана 1/5 також неможлива без її".

Коли ми так дивимося на нашу Україну, то нам одразу ж стає зрозумілим її елітарне становище на земній кулі" [5].

І ще один локальний простір – Польща. Красномовною є коротка цитата, що визначає розташування Польщі стосовно Росії та України: "Поляки й українці різняться лише ментально, не генетично. А ментальність формується середовищем і вихованням".

Таким чином, стає зрозуміло, чому після катастрофи на Землі вціліли і Польща, і Україна, а багато інших держав загинуло. Ось цитата із твору:

- Та що ж сталося? – не витерпів Прокіп.
- Галактична Варта привезла людину із Землі. І не просто з Землі, а із самісінької Польщі. Ви чуєте: Польща існує!..
- А Україна? – мимоволі вихопилось у Прокопа, хоч він іще не тямив, що діялося з паном Міреком.
- Україна? Вона також існує. Хвиля не докотилася до Європи. У Європі гинули від тайфунів, землетрусів, нечуваних злив. Те ж саме діялося і в Америці. А загалом, неможливо вибудувати якусь певну закономірність. За всіма прогнозами, океанська хвиля мала перекотитися через Японію. Але чомусь її обминула. Зате повністю винищила Китай, Індію, майже всю Африку. Загинули мільярди людей. Розумієте? Мільярди!.. По Сибіру океанська хвиля котилася аж до Уральського хребта. Людності на Землі лишилося не більше, ніж було в часи Римської імперії".

Ковчег, попри свою запрограмовану захисну функцію, переживає ряд трансформацій. Знаходячись десь на середині шляху, він моделюється не інакше, як "крихітний уламок земної цивілізації", "міні-державка". Героїня Гелена кидає репліку: "Колись ти мені натякнув, що це ще не світ, а тільки невеличка модель світу..."

Презентація цього простору актуалізує категорії – штучність і заміність: тут несправжні зорі, штучне сонце, світанки тощо. Творцем і президентом цієї космічної лабораторії є Степан Макаров – повновладний розпорядник на цій невеличкій планеті: дарує життя покірним академікам, улюбленим жінкам, а інших жителів перетворює на рабів. Фактично перед нами модель тоталітарної системи із властивою для нею деформацією моралі і цинізмом, жорстокими методами контролю: "Давно пора звикнути: на нас покладені не людські обов'язки, а Божі. У Бога також багато неприємних обов'язків, шановні колеги. Але ж Бог усюди дотримується правила: принцип Добра – це принцип доцільності. Незворушної, позбавленої будь-яких емоцій доцільності. А скільки організмів мусить померти – це вже інша проблема. Я б сказав: математично-емоційна... Можна позіхати, поплакати, але інших рішень Бог нам не залишив..." Макаров періодично "сортуює" жителів ковчегу, знищуючи певну частину для збереження чисельної рівноваги – просто викидає у відкритий Космос без скафандрів.

У боротьбу із цією тоталітарною системою вступає молодий талановитий юнак Прокіп. Саме йому судилося бачити і спілкуватися із Галактичною Монадою: "Сяйво не сліпило, воно було дуже м'яке, дуже приємне для ока. Велике щастя його споглядати, бо від нього струмувала сила, яку можна назвати любов'ю. Та Любов – не саме лише високе почуття. То було щось незмірно більше: Любов як особа, як Мати Всесвітньої Любові". "... У чому Прокіп був цілком певен, так це в тім, що дістав відповіді на всі свої запитання".

У результаті у душі Прокопа проросло зерно Мудрості, що й допомогло побороти аморальну деспотичну систему і повернути Ковчегові його першопочаткову функцію спасіння (опис ковчегу у фіналі: "На усіх стежках і дорогах було людно – катакомбісти виходили зі своїх лабіринтів туди, де за часів Макарова вони мали право з'являтися лише під наглядом уповноважених. Тепер люди почувалися вільно. ... Всі були зодягнені святково, тож ферма раптом зацвіла такими барвами, які яскравіють лише тоді, коли надходить народне свято").

Отже, роман Миколи Руденка – це експлікована мрія людини-страдника і водночас потужна програма морального й економічного вдосконалення людства загалом і України зокрема.

Література

1. Бердник О. Відслонити завісу часу! / О. Бердник // Владко В. Сивий капітан. Аргонавти Всесвіту : романи для серед. та ст. шк. віку / В. Владко. – К. : Веселка, 1990. – С. 680–686.
2. Власенко І. Микола Руденко і його книга життя / І. Власенко // Дніпро. – 2007. – № 5–6. – С. 4–17.
3. Жулинський М. Засіяв зорям чесні душі / М. Жулинський // День. – 2004. – № 61, 6 квітня.
4. Руденко М. Ковчег Всесвіту : футурологічний роман для серед. та ст. шк. віку / М. Руденко ; передм. М. Жулинського. – К. : Веселка, 1995. – 2006.
5. Руденко М. Глобалізація і Україна. Не загубити ліхтарика. На шляху до Світової Монади / М. Руденко // Дніпро. – 2007. – № 1–2. – С. 75–85.
6. Шевчук В. Україні і світові ще належить відкрити Миколу Руденка-мислителя / В. Шевчук // Дніпро. – 2007. – № 1–2. – С. 86–98.